

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSE ORNITHOLOGISCHE UNIE

VOORTZETTING VAN JAARBERICHT 1 — 17, 1911 — 1928
EN HET ORGAAN DER CLUB VAN NEDERLANDSCHE
VOGELKUNDIGEN 1 - 29, 1929 - 1956

REDACTIE: Dr. G. C. A. JUNGE, Dr. C. G. B. TEN KATE (Secretaris,
Kampen, Fernhoutstraat 13) en Dr. H. N. KLUIJVER.

Het Zwarte Meer (Rayon-West)

door

J. A. F. KORIDON

(Vogelwachter bij het Staatsbosbeheer)

(Met 6 tekstfiguren)

(With summary: Report on Bird-Trapping in the Zwarte Meer-reserve for
1955—1957)

Inleiding.

De verborgen levenswijze van vele onze moerasvogels maakt het dikwijls onmogelijk deze soorten te observeren, inzonderheid te bepalen in welk aantal zij voorkomen. Een uitgesproken voorbeeld leveren wel vier van onze Rallidae, resp.: het Porceleinhoen (*Porzana porzana*), het Klein Waterhoen (*Porzana parva*) en het Kleinst Waterhoen (*Porzana pusilla*), benevens de vrij algemeen voorkomende Waterral (*Rallus aquaticus*).

Hoewel ongetwijfeld iedere ornitholoog zich interesseert voor de rallen, daar deze door hun verborgen levenswijze en geheimzinnig gedrag zijn nieuwsgierigheid opwekken, blijft het observeren van de vier genoemde soorten een zeer moeilijke opgave. Ondanks dat in de laatste halve eeuw het aantal veldornithologen sterk toenam, bleef het aantal waarnemingen, o.a. van het Klein en Kleinst Waterhoen, dan ook uiterst beperkt. Wellicht dient een der oorzaken hiervan gezocht te worden in het feit dat het merendeel der veldornithologen zich specialiseert in het waarnemen van die vogels welke zich vertonen in het open landschap etc. Tevens doet zich bij genoemde rallensoorten het geval voor dat het vogels van de schemering betreft, die zich juist na zonsondergang het meest actief gedragen. Bij daglicht als regel vrij zwijgzaam, zijn het juist de

rallen welke tijdens het duister door hun veelzijdige en hoogstmerkwaardige geluiden blijk geven van hun aanwezigheid.

In de maand augustus 1955 besteedden wij vele avonden om de rallen in hun doen en laten te observeren. De Garste, een scheidingssloot in het Zwarte Meer (fig. 1), was daarvoor wel een bijzonder geschikte waarnemingsplaats. Aangezien deze sloot in die periode bedekt was met een zeer dikke laag Grote Kroosvaren (*Azolla filiculoides*), was het een geliefde pleisterplaats van de ralachtigen. Gedurig kwamen er rallen uit de rietkraag en liepen zij over de Kroosvaren, aan welke plant ze zich te goed deden, dan wel daarop amphibien, insecten, enz. bemachtigden. Minstens 35 à 40 rallen vertoefden in dat jaar op die plaats. Door de schemering was het evenwel niet mogelijk de soorten met absolute zekerheid vast te stellen; alleen de Waterral maakte hierop een uitzondering, daar deze soort, vanwege de langere snavel, ook in het halfduister te herkennen is.

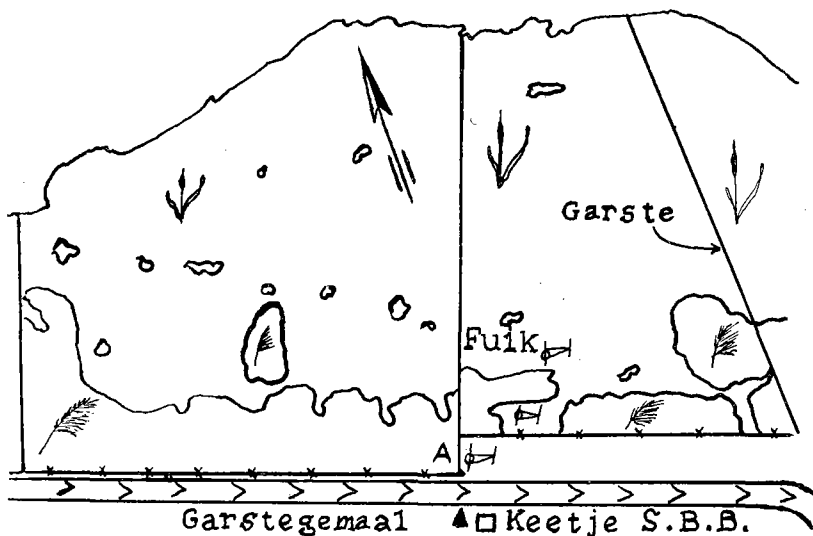

Fig. 1. Zwarte-Meeroever bij het Garstegemaal. Schaal 1 : 10000.

Nieuwsgierig als de vier genoemde soorten zijn — de vrij schaarse onderzoekingen van de laatste jaren hebben dit reeds aangetoond — blijken ook deze vogels niet ongevoelig voor kunstmatige lokgeluiden. Op velerlei wijze is het mogelijk om deze te verwekken; ik gebruikte voor dit doel een lucifersdoosje waarmee met behulp van een lucifershoutje tal van kras- en piepgeluiden zijn voort te brengen. Zo gelukte het mij in 1957, terwijl ik lustig een lucifersdoosje „bewerkte”, een Klein Waterhoen in mijn richting te lokken. De vogel vloog boven op een van tevoren opgestelde vangfuik, inspecteerde deze aandachtig en stond vervolgens onbeweeglijk en strak in mijn

richting kijkende, de verrichtingen met het lucifersdoosje gade te slaan. De afstand tussen het Klein Waterhoen en mij bedroeg ca. 7 meter en ik kon de vogel dan ook prachtig waarnemen. Nadat ik de vogel enige tijd geobserveerd had, trachtte ik deze door luid te praten te verjagen. Het Klein Waterhoen reageerde evenwel niet in het minst op het menselijk stemgeluid. Toen ik echter de lokgeluiden met het lucifersdoosje opvoerde tot een wild tempo, sprong het van de fuik om vervolgens ijlings tussen de dichte vegetatie te verdwijnen. Enige dagen later, toen ik met Dr. TEN KATE daar ter plaatse de vangfuik inspecteerde op eventuele vangsten, troffen wij daarin een Klein Waterhoen aan. Wellicht betrof deze vangst het reeds eerder waargenomen exemplaar.

Ook bij de rietzangerfamilie geeft het onderscheiden van de soorten in het veld vaak moeilijkheden; weersgesteldheid en in het bijzonder de belichting speelt bij de waarneming een belangrijke rol. Voorts blijken de onderlinge verschillen in bouw en kleur te gering om onmiddellijk zonder twijfel te kunnen vaststellen tot welke soort een waargenomen vogel behoort. Zo wil ik slechts noemen de veldkenmerken van Snor (*Locustella luscinioides*) en Krekeltzanger (*Locustella fluviatilis*); Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*) en Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*), enz. Hier komt nog bij de beweeglijkheid van deze kleine zangers, wat het determineren in het veld uiterst bemoeilijkt; zelfs de beschikking over een goede kijker neemt deze moeilijkheid niet ten volle weg. Vanzelfsprekend zijn deze problemen aanmerkelijk lichter tijdens de broedtijd, wanneer de eventuele nestsituatie en vooral de zang van de vogels het determineren aanzienlijk vergemakkelijkt.

Voor het vaststellen van de ornithologische waarde van moerasgebieden is m.i. het houden van tellingen van bepaalde moerasvogels van groot belang. Ik denk hierbij aan het eventueel voorkomen o.a. van het Klein en/of Kleinst Waterhoen in moerasgebieden etc., wat — gezien het „zeldzame” voorkomen van deze soorten — er kan toe bijdragen, dat zulk een terrein voor de soort behouden blijft. Hoeveel broedterrein(tjes) zijn er wellicht in deze eeuw door inpoldering, bemaling enz. voor het Klein en Kleinst Waterhoen teloorgegaan, terwijl men zich in het geheel niet bewust was, dat deze soorten er broedvogel waren. Zoals reeds uit het vorenstaande blijkt, is het zonder meer welhaast niet mogelijk aan de hand van voordien toegepaste waarnemings-methodes het voorkomen van bepaalde moerasvogels positief vast te stellen. Wel is bij louter toeval enkele malen het broeden etc. geconstateerd, doch daarmee werd geenszins het bewijs geleverd, dat er sprake zou zijn van een regelmatig voorkomen. Naar mijn mening biedt in dit opzicht het vangen de beste oplossing. Na deskundige determinatie kan de „zeldzame” vogel geringd weer in vrijheid worden gesteld. Op deze wijze wordt het positieve bewijs geleverd en worden zowel de ornithologie als de vogelstand het beste gediend.

In het jaar 1952 werden door mij de eerste vangpogingen aangevend. (Voor bijzonderheden zie: „De Levende Natuur”, 59, p.p. 88 t/m 94). De vangmethoden, die men als regel in het open veld of in het bos gebruikt, zijn echter minder praktisch en doorgaans onbruikbaar voor het vangen van moerasvogels. Wel was mij bekend, dat door vissers die hun vis- en aalfuiken te drogen hadden opgehangen, daarin karekietachtigen waren aangetroffen. Dat was voor mij aanleiding om met behulp van de aalfuik te trachten karekietachtigen en rallen te bemachtigen.

Wat het vangen van rallen betreft, was dit een geheel nieuwe proef. Hoewel ik in 1952 vele malen het vangmateriaal uitzette en daaraan de uiterste zorg besteedde, bleven de vangsten ver beneden alle verwachtingen. In dat jaar ving ik slechts één Porceleinhoen en vier Kleine Karekieten; aangenomen mag worden, dat deze vogels bij toeval in de fuik waren terechtgekomen. In augustus 1953 probeerde ik nogmaals de fuik-methode. Slechts één Kleine Karekiet werd

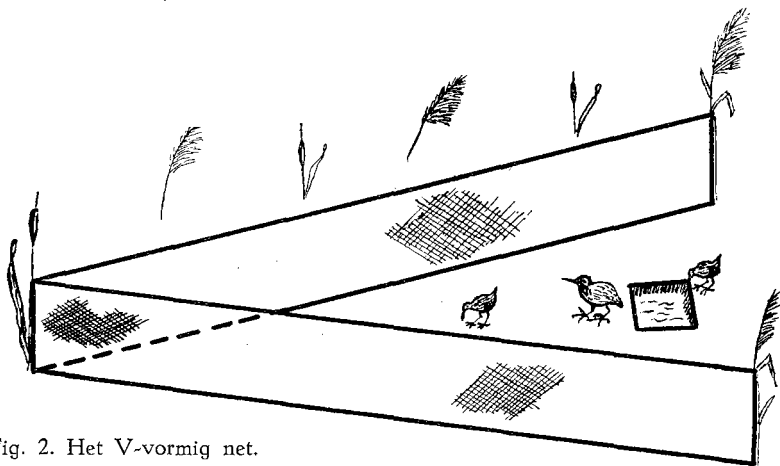

Fig. 2. Het V-vormig net.

gevangen, zodat ook nu de proefneming als volkomen mislukt moest worden beschouwd. Tijdens de vorstperiode nam ik op 29 januari en op 24 februari 1954 een tweetal proeven met een zgn. kwartelnetje, waarmee telkens één Waterral werd bemachtigd. Bij enkele proefnemingen in de daaropvolgende zomer en herfst bleek evenwel het kwartelnetje geenszins aan de verwachtingen te voldoen. Ondanks het feit, dat er zich in die periode een aanzienlijk aantal Waterrallen in het reservaat ophield, werd door mij niet één exemplaar gevangen.

1955. Gedurende de vorstperiode in de winter 1954/55 bedacht ik een methode om Roerdomp en ralachtigen te vangen. Bij een gehakte bijt in het ijs op een slootje in het reservaat plaatste ik nl. een net van 10×2 meter. Het net werd in een V-vorm rondom de bijt

opgesteld (fig. 2). Regelmatig kwamen er een drietal Roerdompen, een klein aantal Waterrallen en één Waterhoen naar de bijt om daarin voedsel te zoeken. Zodra er een van deze vogels bij de bijt verscheen, wachtte ik — verdekt opgesteld — tot ze zich te goed hadden gedaan aan het voedsel, dat de bijt hun opleverde. Vervolgens kwam ik dan uit mijn schuilplaats en begaf ik mij in de richting van de bijt, met het gevolg, dat de vogels doorgaans in het net terecht kwamen. Hoewel het vangnet aan de bovenzijde geheel open was, vlogen de aan weerszijden door het net ingesloten vogels daaruit niet op, doch zij probeerden, al duwende tegen het maaswerk met kop en snavel, een uitweg te vinden. In zeer korte tijd bemachtigde ik zo het drietal Roerdompen, benevens vier Waterrallen en het Waterhoen. Na het ringen weer in vrijheid gesteld, bezochten deze weer regelmatig de bijt en vertoonden zij weinig schuwheid. Het dient evenwel nog te worden onderzocht of het ook buiten een periode van vorst mogelijk zal zijn, dergelijke vogels met het V-vormig net te vangen. Wellicht zouden Roerdompen aan te lokken zijn op een kunstmatig aangelegde voederplaats, b.v. door een slootje over een bepaalde lengte met volieregaas af te sluiten en vervolgens daarin een hoeveelheid nog jonge vis uit te zetten. Tijdens de winter kunnen in hoofdzaak noordelijke exemplaren gevangen worden, welke in die periode in ons land vertoeven, maar het zou zeker van niet minder belang zijn, indien ook de eigen broedvogels geringd konden worden.

Naast het observeren van de Ralachtigen besteedden wij in de maand augustus 1955 tevens bijzondere aandacht aan de „trekbewegingen” van de Rietzanger bij daglicht. Naar bekend is, komen op plaatsen waar b.v. een aaneensluitende begroeiing onderbroken is ofwel in een andere begroeiing overgaat, tijdens de najaarstrek dikwijls weifelings- en stuwingsverschijnselen bij de vogels voor, wat het observeren aanzienlijk vergemakkelijkt. Naar aanleiding van dit feit, kozen wij hiervoor de rietzoom aan het afvoerslootje van het zgn. Garstegemaaltje (fig. 1). De plaats is daartoe zeer geschikt, daar hier een onderbreking in een overigens aaneensluitende rietbegroeiing aanwezig is. Tijdens verrichte waarnemingen constateerden wij o.a. de volgende bijzonderheden: de najaarstrek van Rietzangers ving in het seizoen 1955 zeer waarschijnlijk reeds eind juni aan, nl. 29 juni vier „trekkende” Rietzangers bij punt A. De „trek” konden wij afleiden uit het feit, dat ook de d.a.v. dagen zich regelmatig kleine troepjes Rietzangers ter plaatse ophielden, die zich steeds in dezelfde richting verplaatsten. Vermoedelijk betrof het hier exemplaren van een eerste broedsel, afkomstig van onze eigen broedvogels en wellicht reeds doortrekkers, afkomstig uit de Skandinavische landen, etc. Hoewel het bekend is, dat de Rietzanger een overwegende nachttrekker is, heb ik een sterk vermoeden, dat de soort zich ook bij daglicht over kleine afstanden verplaatst. Zulk een verplaatsing zou naar mijn mening geschieden gedurende het

voedsel zoeken. Het Zwarte Meer met zijn aaneensluitende begroeiing leent zich wel bij uitstek voor zulk een „voedseltrek”. Merkwaardig was het evenwel, dat Rietzangers, en later ook de Karekieten, zich overdag en onder alle heersende winden verplaatsten in één bepaalde richting, nl. oostelijk.

Op dit denkbeeld gebracht door de aanhoudende Rietzangertrek plaatste ik op 26 juli 1955 een fuikje bij punt A op plm. één meter hoogte, hoewel ik van de fuikvangst eigenlijk geen verwachtingen meer koesterde. Toen ik na enige werkzaamheden in het reservaat bij de fuik terug kwam, bevonden zich daarin twee Rietzangers. Hierover verbaasde ik mij, omdat de fuik — in tegenstelling met reeds eerder gedane proeven — niet in de rietbegroeiing doch aan de buitengrens daarvan en geheel ongecamoufleerd was opgesteld, dus geheel zichtbaar voor de vogels.

[Dr. TEN KATE maakte mij er op attent, dat wijlen de heer H. RUITER tijdens de vergadering van de Club van Vogelkundigen, gehouden op 4 oktober 1942, mededeelde, dat door hem in september, in de door vissers aan de Beulakkerwijde te drogen gehangen fuiken, veel insectenetende vogels waren aangetroffen, misschien wel aangetrokken door de vele vliegen, die op de visslijm afkomen. Het waren vooral Kleine Karekieten en Rietzangers (zie Limosa 16, 1943, p. 79).]

Aangemoedigd door het gunstige resultaat werd deze vangmethode voor Rietzangers voortgezet tot 22 september 1955; de doortrek liep toen vrijwel ten einde. In de laatste fase geschiedde het vangen met een drietal aalfuikjes; maaswijdte 11 mm. Voor de vangresultaten zie de tabel op pag. 13.

Gedurende dezelfde periode van de Rietzanger- en Kleine Karekientrek etc. vertoefde er tevens een groot aantal ralachtigen in het reservaat. Voor de vangst van deze soorten plaatste ik een fuik op het maaiveld in de zgn. onland-begroeiing (diverse moerasvegetatie), wat eveneens een redelijk succes opleverde. Het plaatsen van een fuik op het maaiveld heeft evenwel het risico, dat ook roofgedierte, ratten etc., in de fuik terecht komen, die de mazen van het net stuktrekken of doorknagen. Aan de „Rallenfuik” werd door dit gedierte dan ook enige malen aanzienlijke schade toegebracht. In zulke gevallen is het aan te bevelen fuiken van metaalgaas te gebruiken.

De weersgesteldheid was gedurende de vangperiode in 1955 wel bijzonder goed, wat uiteindelijk de vangresultaten in zeer gunstige zin heeft beïnvloed.

1956. Vanaf begin juli 1956 stelde ik dagelijks een vangfuik op, vooral om de aanvang van de najaarstrek van Rietzanger en Kleine Karekiet te kunnen vaststellen. Tot 13 juli had dit geen enkel resultaat; die dag had ik evenwel succes en trof twee Rietzangers (één adult en één juveniel exemplaar) in de vangfuik aan. Hoewel

op 14 juli reeds een Kleine Karekiet in de vangfuik aangetroffen werd, geloof ik in dit geval niet met een doortrekker te doen te hebben gehad, maar met een broedvogel van het reservaat, die bij toeval in de fuik terecht kwam. Gezien de meer opeenvolgende vangsten van deze soort nam de eigenlijke najaarstrek van Kleine Karekieten in het seizoen 1956 eerst een aanvang op 21 juli. De eerste Grote Karekiet werd in het seizoen 1956 gevangen op 24 juli. Door aanhoudend slecht weer in de maand augustus hadden de inlandse broedvogels, o.a. de karekietachtigen, wellicht overhaast de najaarstrek aanvaard. Het was opvallend, hoe weinig karekietachtigen er zich die maand in het reservaat ophielden. De Snor nam ik in het geheel niet waar. Het was toen echter nog de vraag, of de buitenlandse soortgenoten ons land reeds gepasseerd waren. Ook in de d.a.v. maand was het aantal karekietachtigen, dat in het reservaat vertoefde, vrij schaars. Het was toen wel zeker, dat ook de doortrekkers uit het buitenland ons land reeds waren gepasseerd. Een overhaaste wegtrek naar de overwinteringsgebieden was trouwens dat jaar ook wel op te merken bij andere vogelsoorten, o.a. bij de sternachtigen. De weersgesteldheden waren in de zomer bijzonder slecht geweest en dit heeft misschien een ongunstige uitwerking gehad op de voedselbiotoop en het broeden van bepaalde vogelsoorten, wat mogelijk uiteindelijk een overhaast wegtrekken tot gevolg heeft gehad. Tijdens de najaarstrek in 1955 bleven bijvoorbeeld o.a. de karekietachtigen vrij langdurig op een bepaalde plaats vertoeven, hetgeen ik constateerde doordat regelmatig dagen tevoren geringde exemplaren werden teruggevangen.

Hoewel ik in 1956 wel de baltsroep hoorde van *Porzana parva* en een ei vond van *Porzana pusilla*, werd geen enkel exemplaar van deze soorten bemachtigd.

1957. Ook in het seizoen 1957 is het onderzoek voortgezet. Het doel was ook nu voornamelijk een overzicht te verkrijgen van de rallen- en karekietachtigen-populatie en/of zeldzame doortrekkers, alsmede het vaststellen van de trekroute van deze vogels, waarvan — zoals reeds gemeld — helaas nog weinig of niets bekend is. Vóór de eigenlijke najaarstrek van moerasvogels een aanvang nam, plaatste ik dagelijks reeds een of meer fuiken, doch ik noteerde de eerste vangresultaten op 10 juli. Voordat de vangfuik die dag werd geplaatst, constateerde ik met collega W. WILDEBOER, dat de gedragingen o.a. van Rietzangers zich hadden gewijzigd en op trek duiden. De soort toonde toen n.l. een grotere nieuwsgierigheid dan in de voorgaande dagen het geval was. Tot 19 juli waren echter de vangresultaten van karekietachtigen slechts gering. Dan — terwijl een aantal soortgenoten nog hun tweede broedsel verzorgt — neemt de najaarstrek van Rietzangers aanzienlijk toe. Mijns inziens mag aangenomen worden, dat het mogelijk is, de aanvang van de najaarstrek van karekietachtigen e.a. vast te stellen met behulp van vangfuiken. De eventuele ringresultaten zullen echter in de toekomst moeten aantonen of deze veronderstelling juist is.

B a a r d m e e s. Reeds dikwijls is door mij getracht een overzicht te krijgen van de hedendaagse Baardmezen-populatie (incl. de gasten van elders) van het Zwarte Meer. Zo werden af en toe tellingen gehouden, maar omdat b.v. niet met zekerheid kon worden vastgesteld, of een enige malen op dezelfde plaats waargenomen troepje Baardmezen altijd dezelfde vogels betrof, bracht ook de vangfuik hier in zekere zin de oplossing. Begunstigd door vrij goed weer ontwikkelde zich in de maand augustus het onderzoek — inzonderheid wat de Baardmezen betreft — succesvol en er werden daarbij interessante waarnemingen gedaan. Zo werd vastgesteld, dat juveniele Baardmezen, voordat zij hun zwerftocht aanvaarden, zich verzamelen op een bepaalde plaats in het reservaat. Opvallend is het dat op deze verzamelplaats in de vangperiode van 21 juli tot 1 september slechts vier adulte exemplaren werden waargenomen, respectievelijk drie ♂♂ en één ♀, waarvan op 31 augustus één ♂ en één ♀ werden bemachtigd en geringd. Op die dag vertoefden er op de verzamelplaats nog slechts een klein aantal Baardmezen. Hieruit mag geconcludeerd worden dat, zoals gewoonlijk in het najaar het geval was, de soort zich voor een deel naar elders verplaatst. Naar reeds geconstateerd werd, verlaten Baardmezen in het najaar het reservaat zowel in oost- als westelijke richting. In het Ramsveld nabij de verkeersweg naar de N.O. Polder, ontstaan in die periode dan in zekere mate stuwingsverschijnselen, daar de soort ongaarne de verkeersweg oversteekt. Volgens mededeling van collega WILDEBOER namen omstreeks die tijd de Baardmezen nabij de uitmonding van de Goot (rayon-oost) plotseling in aantal toe. Het ringonderzoek bracht enige interessante gegevens aan het licht over de gedragingen en het familie-leven. Zo werd geconstateerd, dat, hoewel tot troepen verenigd, de in het seizoen 1957 geboren Baardmezen in de maand augustus van dat jaar nog in „nestverband” ¹⁾ leefden, daar meerdere malen twee exemplaren, afkomstig uit één nest, gelijktijdig in de vangfuik werden aangetroffen. De familieband tussen nestgenoten schijnt bij deze soort in het jaar van geboorte wel zéér sterk te zijn. Zo gebeurde het eens dat in twee vangfuiken, welke op ca. 5 meter van elkaar waren opgesteld, resp. in de ene fuik één geringde Baardmees en in de andere fuik twee geringde Baardmezen werden aangetroffen. Nadat van eerstgenoemde het ringnummer was gecontroleerd en de vogel weer in vrijheid was gesteld, vloog deze naar de fuik waarin de andere twee nog gevangen zaten. Luidroepend streek de vogel op de fuik neer en poogde zich bij de twee soortgenoten te voegen. Bij contrôle van

¹⁾ Zie hierover de zeer uitvoerige mededelingen van KOENIG (1951). Deze zegt o.a. (op p. 271): „Auch nach dem Selbständigwerden bleibt die Geschwistergesellschaft beisammen.....” en (op p. 272): „So wie sich in der Geschwistergesellschaft das Individuum etwas abhebt von jedem anderen, so hebt sich im Jungenschwarm die einzelne Geschwistergemeinschaft ab. Der Schwarm wird ein gemeinsames Schlafrevier haben, jede Geschwistergemeinschaft hat aber für sich ihren Schlafplatz.....”. (Red.; t.K.).

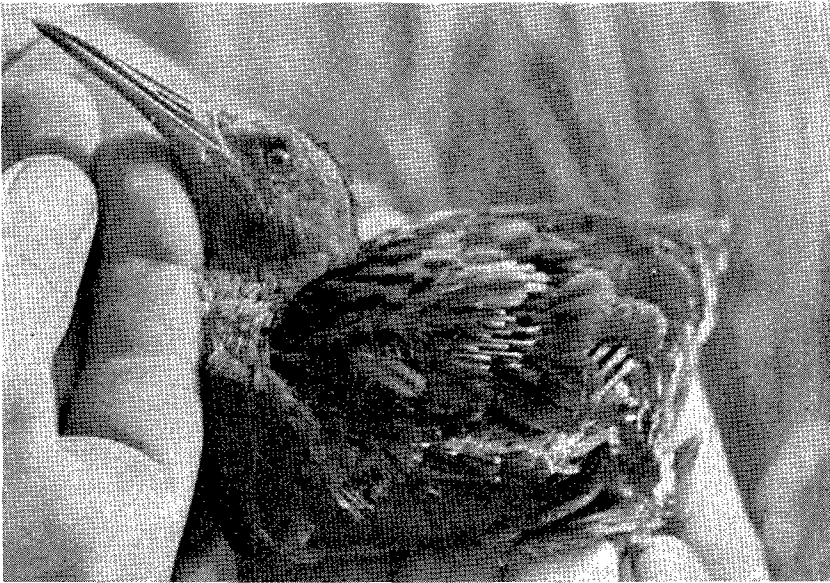

Foto: R. VAN DEN BERG

Fig. 3. Waterral (*Rallus aquaticus*) in volledige vleugelrui, Zwarte Meer,
7 augustus 1957

de ringnummers bleek, dat het hier een drietal jongen uit één nest betrof, welke dit broedseizoen door mij waren geringd.

Op 30 augustus 1957 vingen wij een Baardmees juv. ♀ met een opvallende lichte kleur van het vederkleed, dat aan de vorm *russicus* deed denken.

Waterral. Na in het broedseizoen 1957 jonge Waterrallen en Porcelainhoentjes op het nest uit de eieren te hebben zien komen, vingen wij daarna met de fuiken Rallen in verschillende leeftijden. Van vele eendensoorten is bekend, dat zij jaarlijks een algehele vleugelruiperiode doormaken, d.w.z. dat zij tijdens de ruiperiode alle grote- en kleine slagpennen gelijktijdig afwerpen. De vogels zijn dan gedurende een korte periode niet tot vliegen in staat. Van alle door mij in de ruim 11 jaren in het Zwarte Meer waargenomen en/of gevangen Waterrallen is ook eenmaal volledige vleugelrui geconstateerd, n.l. bij een op 7 augustus 1957 gevangen adult exemplaar (fig. 3 en 4).

Tweemaal werd in augustus door ons geconstateerd, dat een in een fuik gevangen Waterral een Rietzanger consumeerde. Bij Porcelainhoen en Waterhoen werd iets dergelijks in gelijke omstandigheden niet waargenomen. Dit consumeren van Rietzangers door Waterrallen geschiedde m.i. geenszins uit honger, daar beide gevallen 's morgens vroeg reeds vóór de eerste fuiklichting plaats vonden.

Het is dan ook niet uitgesloten, dat Waterrallen tijdens het broedseizoen de broedsels plunderen van zangvogels, in het bijzonder van die soorten, welke laag bij de bodem broeden. Zo trof ik enige malen nesten van zangertjes aan, welke waren beschadigd, terwijl sommige van de eitjes ronde gaatjes vertoonden met een diameter, ongeveer overeenkomende met de dikte der snavel van een Waterral. Dit was o.a. in het broedseizoen van 1957 het geval met een broedsel van Baardmezen. Aanvankelijk werd gedacht dat de schade aan de eieren toegebracht, was veroorzaakt door de een of andere muizensoort, doch nader bezien is het niet denkbeeldig, dat de Waterral hier schuldig aan is ¹⁾.

Foto: R. VAN DEN BERG

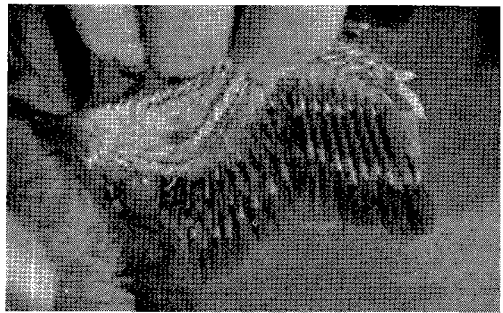

Fig. 4. Vleugel van adulte Waterral (*Rallus aquaticus*) in volledige rui, 7 augustus 1957.

Op 16 juli trof ik in een fuik een Waterral aan die, tijdens haar korte gevangenschap, daarin een ei had gelegd. Hoewel het jammer is, dat de legging in de fuik geschiedde, was het overigens een positief bewijs, dat het hier een ♀ en broedvogel van het reservaat betrof.

Doordat roofgedierte zich toegang tot een rallenfuik verschaftte, eindigde het leven van een zich daarin bevindende Waterral op tragische wijze. Om herhaling te voorkomen, is het dan vanzelfsprekend noodzakelijk de vangfuik naar een andere plaats over te brengen in de hoop, dat aldaar geen roofgedierte huist.

Kleinst Waterhoen. Van deze soort werd in de maand augustus driemaal een juveniel exemplaar bemachtigd, waarvan er een nog zeer jong en niet geheel vluchtig was. Het lichaam van de nog niet vluchtige vogel was ongeveer zo groot als dat van een adulte Huismus. De beide overige exemplaren werden op 23 augustus gelijktijdig in één fuik aangetroffen; deze werden aan Dr. TEN KATE getoond.

Klein Waterhoen. Tijdens een bezoek dat de heer TEN KATE met mij op 19 augustus aan het reservaat bracht, troffen wij in een der vangfuiken een juveniel Klein Waterhoen aan.

¹⁾ KOENIG (1951, p. 309—310) gelooft niet dat de Waterral als eierover optreedt, wel echter jonge vogels doodt en noemt verder een geval van het doden van een Klein Waterhoen en het vangen van Staart- en Baardmezen in een vogelhuis door Waterrallen (Red.; t.K.).

Porceleinhoen. In totaal werden in het seizoen 1957 21 Porceleinhoentjes gevangen en geringd, waarvan één exemplaar een ad. ♀, op 1 juni op het nest werd bemachtigd. De vogel toonde zo weinig vrees voor de mens dat, terwijl ik de eieren met de hand aanraakte, het Porceleinhoen op het nest kwam en met felle snavelhouwen mijn hand bewerkte.

Waterhoen. De gedragingen van de Waterhoentjes, welke in het Zwarte Meer voorkomen, verschillen aanmerkelijk van hun soortgenoten die aan de grachten en de vijvers der steden, kanalen en sloten enz. verblijf houden. In het reservaat komt hun levenswijze vrijwel overeen met die van de Waterral en het Porceleinhoen, met dit verschil, dat het Waterhoen minder nieuwsgierigheid voor de mens aan de dag legt en men in feite deze soort dan ook slechts zelden in de dichte vegetatie te zien krijgt. Naar mijn mening zou men de Waterhoentjes — zoals b.v. ook met de Houtduif en de Merel het geval is — dienen te classificeren in twee groepen, n.l. de groep die vertoeft bij menselijke nederzettingen en een deel dat, zoals in dit geval, haar verblijf heeft in de uitgestrekte rietwildernissen. Tot de laatste groep zouden dan m.i. de echte trekvogels behoren, wat de nog schaarse ringresultaten reeds enigszins hebben aangetoond.

Roerdomp. 18 april 1957 troffen wij in een biezenveld een Roerdomp aan in paalhouding, die zich zonder meer door ons liet bemachtigen ¹⁾. Daar ik de Roerdomp gaarne wilde ringen, doch op dat moment de vereiste ringen niet bij mij had, plaatste ik hem voor een kort ogenblik in mijn keetje. Toen de Roerdomp mijn nabijheid niet meer bewust was, uitte hij twee keer driemaal zijn baltsroep. Het geluid was van een dusdanige aard, dat de ramen in het keetje er van rinkelden. Zeer waarschijnlijk betrof het hier dan ook een mannelijk exemplaar. Nadat de Roerdomp was geringd en losgelaten, vloog hij in een wijde boog naar het biezenveld terug.

De Waterrietzanger trok in het seizoen 1957 in iets grotere aantallen door dan in de beide voorgaande jaren. Het vangen leverde ons dit jaar zes positieve gevallen van deze soort op.

Rietzanger en Kleine Karekiet. 14 augustus troffen wij in een der fuiken een Rietzanger aan, waarvan de kleur van het vederkleed, de poten etc. gelijkenis vertoonde met de Waterrietzanger. Het voornaamste kenmerk van de Waterrietzanger, de isabelle kruinstreep, ontbrak evenwel. De vogel toonde weinig trekneigingen, aangezien ik het exemplaar vele malen, na het geringd te hebben, in de nabijheid van de vangplaats waarnam. Korte tijd later trof ik de Rietzanger wederom — nu echter dood — in een fuik aan. (coll.

¹⁾Op 19 mei 1946 overkwam de toenmalige bewaker en TEN KATE in dit terrein hetzelfde (zie Limosa, 19, p. 60; Red., t.K.).

TEN KATE)²⁾. Voorts vingen wij op 24 augustus een Rietzanger met een geheel witte onderzijde.

Volgens mijn ervaring loopt de najaarstrek van Kleine Karekiet en Rietzanger in ons land plm. medio september vrijwel ten einde. Dit in tegenstelling tot de literatuur dienaangaande, welke soms aangeeft, dat de najaarstrek normaal tot eind september zou voortduren. Wel worden er tot in het begin van oktober, ja zelfs tot in de maand november in ons land nog enkele exemplaren waargenomen, doch m.i. betreft het hier uitzonderingsgevallen waarbij de lichamelijke conditie van de vogel te wensen overlaat, dan wel er sprake is van vogels, die zeer late broedsels hadden. Zo constateerden wij bij vogels, gevangen op 10 september, dat deze in een slechtere lichamelijke conditie verkeerden dan vogels, die wij in de maand augustus bemachtigden. Wat vooral bij de op 10 september gevangen exemplaren opviel, was het geringere lichaamsgewicht. Voelden de augustusvogels in de hand „eivormig” aan, bij de in september gevangen vogels tekende zich de kam van het borstbeen vrij scherp af. De vermagering van de vogel kan echter ook een gevolg zijn van een afmattende trek gedurende een periode van ongunstige weersomstandigheden. Wetenschappelijk bezien zou het nodig zijn, alle gegevens omtrent de gevangen vogels, zoals lichaamsgewicht, vleugellengte enz. te noteren, doch waar men als regel geheel alleen de ringwerkzaamheden verricht, waarbij men in het moeras genoodzaakt is de ringen tussen de lippen te plaatsen, met in de ene hand de vogel en in de andere de schrijfbenodigdheden, daarbij de fuikopening met de elleboog dichthoudend om de in de fuik nog aanwezige vogels het ontsnappen te beletten, is zulks niet mogelijk. De gevangen vogels mee te nemen om ze elders te ringen, verdient geen aanbeveling daar dit te veel tijd in beslag zou nemen en het gewenst is, de bemachtigde zangertjes zo spoedig mogelijk weer in vrijheid te stellen.

Blauwborst. In de periode van 31 juli tot 1 september namen wij in totaal zes Blauwborsten (subsp.) waar, waarvan er drie bemachtigd en geringd werden.

Spotvogel. Hoewel wij in een moerasbegroeiing, waar geen enkel struikgewas voorkomt, nimmer een Spotvogel zagen, troffen wij tweemaal een exemplaar van deze soort in de fuiken aan.

²⁾ Volgens Prof. Voous, die het voorwerp vergeleek met 16 ex. *schoenobaenus* en 12 ex. *paludicola*, is het een juveniele *schoenobaenus* (Red.; t.K.).

Lijst van het aantal in de periode 1955—1957 in Het Zwarte Meer
(Rayon-West) geringde vogels.

Species:	1955	1956	1957	
<i>Sturnus vulgaris</i>	Spreeuw	—	—	4
<i>Fringilla coelebs</i>	Vink	—	—	1
<i>Passer montanus</i>	Ringmus	—	—	1
<i>Emberiza schoeniclus</i>	Rietgors	1	—	9
<i>Parus major</i>	Koolmees	—	—	19
<i>Parus caeruleus</i>	Pimpelmees . . .	—	—	8
<i>Regulus regulus</i>	Goudhaantje . . .	—	—	1
<i>Panurus biarmicus</i>	Baardmannetje . .	16	32	193
<i>Locustella fluviatilis</i>	Krekelzanger . . .	1	—	—
<i>Locustella luscinioides</i>	Snor	5	—	17
<i>Locustella naevia</i>	Sprinkhaanrietzanger	1	—	—
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	Grote Karekiet . .	7	6	20
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	Kleine Karekiet . .	223	73	237
<i>Acrocephalus palustris</i>	Bosrietzanger . . .	—	—	1
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Rietzanger	179	136	362
<i>Acrocephalus paludicola</i>	Waterrietzanger . .	1	—	6
<i>Hippolais icterina</i>	Spotvogel	—	—	2
<i>Turdus merula</i>	Merel	—	—	1
<i>Cyanosylvia svecica</i>	Blauwborst (subsp.)	—	1	3
<i>Erithacus rubecula</i>	Roodborst	—	—	2
<i>Hirundo rustica</i>	Boerenzwaluw . .	—	2	5
<i>Riparia riparia</i>	Oeverzwaluw . . .	—	—	1
<i>Apus apus</i>	Gierzwaluw	—	—	2
<i>Cuculus canorus</i>	Koekoek	—	—	1
<i>Athene noctua</i>	Steenuil	—	—	1
<i>Falco tinnunculus</i>	Torenvalk	—	—	4
<i>Circus aeruginosus</i>	Bruine Kiekendief .	—	12	1
<i>Ardea purpurea</i>	Purperreiger	—	—	4
<i>Botaurus stellaris</i>	Roerdomp	4	9	1
<i>Podiceps ruficollis</i>	Dodaars	1	—	—
<i>Columba palumbus</i>	Houtduif	—	—	2
<i>Gallinago gallinago</i>	Watersnip	—	—	1
<i>Chlidonias niger</i>	Zwarte Stern	15	57	112
<i>Porzana porzana</i>	Porceleinhoen . . .	6	5	21
<i>Porzana parva</i>	Klein Waterhoen . .	1	—	1
<i>Porzana pusilla</i>	Kleinst Waterhoen .	3	—	3
<i>Rallus aquaticus</i>	Waterral	7	3	18
<i>Gallinula chloropus</i>	Waterhoen	1	1	3
<i>Fulica atra</i>	Meerkoet	—	87	—
Totaal per jaar: . .				472 424 1068
Totaal:				1964

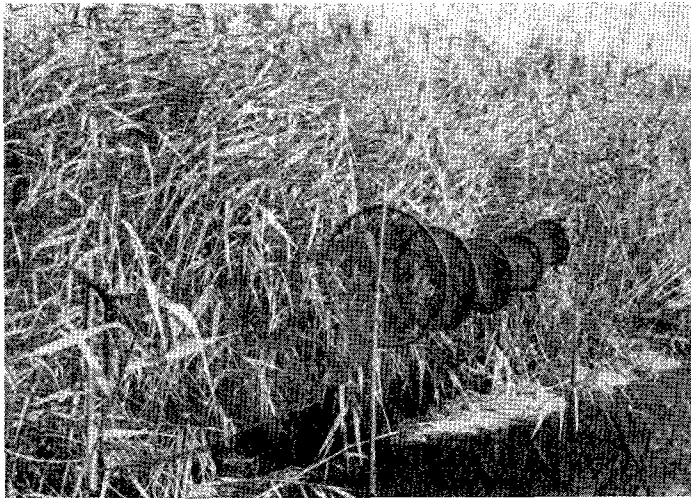

Foto: D. WOUDESTRA

Fig. 5. Normale hoogtestand van fuik bij gunstig weer.

Bedroeg het aantal fuiken, waarmee in 1955 in het reservaat gevangen werd, drie stuks, in 1956 en 1957 bedroeg dit aantal maximaal resp. vijf en zeven stuks. De vangplaats besloeg in deze drie ringseizoenen slechts ± 2.5 ha van de totale begroeiing van rayonwest, die ruim 232 ha (riet 112 ha en biezen etc. 120 ha) bedraagt. De fuiken werden als regel steeds op eenzelfde plaats opgesteld (fig. 5). Uit gedane waarnemingen bleek ons dat de karekietachtigen alsmede de Baardmezen in het geheel niet bevreemd waren voor de fuik. Vooral op de dagen met weinig wind, vormde de fuik voor hen zelfs een uitgezochte pleisterplaats. Gedurig hipten de vogeltjes zigzagsgewijs over het netwerk. De oorzaak van de aantrekkelijkheid van de fuik was waarschijnlijk, dat er bij rustig weer een groot aantal insecten het netwerk bevolkten. Dit was niet het gevolg van de aanwezigheid van vissslim, (zie p. 6), want de gebruikte fuiken kwamen nimmer met vis-water noch met vis in aanraking.

Zodra er een vogel voor de opening van de fuik terecht kwam, vloog hij zonder meer naar binnen. Baardmezen bleken bovendien „verzot” te zijn op de touwtjes, waarmee de fuiken aan de staken bevestigd waren. Zij plozen de touwtjes geheel uiteen, zodat deze af en toe door andere vervangen moesten worden. Korte stukjes touw, opgehangen in de fuikopening, bleken dan ook een goed lokmiddel te zijn om de Baardmezen te bewegen zich in de fuik te begeven. Kwam er een Baardmees in de fuik terecht, dan lokte hij door voortdurend roepen alle in de nabijheid vertoevende soortgenoten naderbij. Zoals reeds in het vorenstaande is vermeld, werden de rallen

steeds gevangen in netten die op de grond werden geplaatst. Slechts éénmaal werd een Kleinst Waterhoen gevangen in een fuik op ongeveer een meter boven de grond. Van de rallen laten Porcelainhoen, Klein- en Kleinst Waterhoen zich vrij gemakkelijk met de fuik bemachtigen. Hoewel de Waterral een opgestelde fuik aan alle zijden begluurt en deze soort toch in het reservaat vrij algemeen voorkomt, laat hij zich zonder meer niet vangen. Daarom voegde ik aan de éénvleugelfuik doorgaans nog één of meer zijvleugels toe, waardoor een Waterral dan, ingesloten door het netwerk, als regel in de fuik terecht komt (zie fig. 6). In een volgend seizoen hoop ik een speciale vangkooi voor het vangen van rallen te construeren. (Vogelwachter WILDEBOER vervaardigde in het seizoen 1957 een dergelijke vangkooi, wat hem reeds een goed resultaat opleverde).

Aan de vangst met fuiken gaf ik de voorkeur, daar de gevangen vogels — mits tijdig bevrijd — hiervan ook niet de minste nadelige gevolgen ondervinden. Vogelkundigen, die de ringplaats in het reservaat bezochten, waren de mening toegedaan, dat zeer waarschijnlijk in de naaste toekomst het vangen van bepaalde moerasvogels door middel van fuiken, internationaal zal worden aangevat. In het belang van het ringonderzoek van moerasvogels is dit m.i. dan ook van harte toe te juichen, daar de kans op terugmeldingen daardoor toeneemt. Het is echter jammer dat de fuikmethode — uitgezonderd voor de Rallenvangst — alleen bruikbaar is tijdens de najaarstrek. Waar het evenwel zéér belangrijk is het onderzoek naar het voorkomen van moerasvogels ook buiten de najaarstrek voort te zetten, is het dus nodig ook andere vangmethodes te gebruiken. Daaromtrent ontving ik waardevolle aanwijzingen van de Heren J. TAAPKEN en J. G. J. M. MOOIJMAN, die mij attent maak-

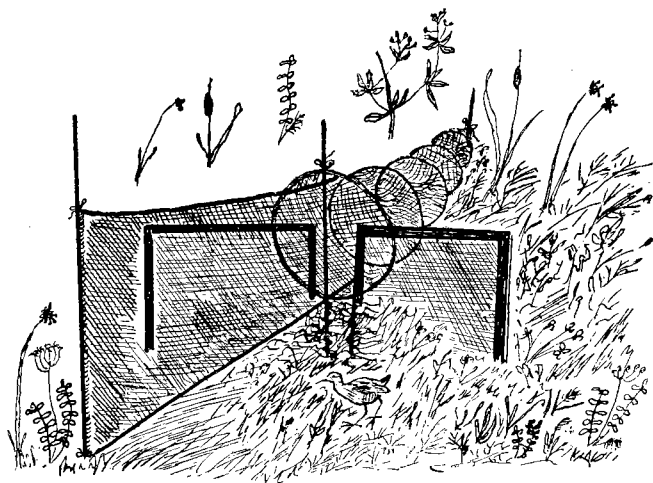

Fig. 6. Rallenfuik.

ten op de vangsten volgens een „nieuw” systeem: n.l. met het Japanse nylonvogelnet. De Heer MOOIJMAN was zelfs zo vriendelijk om naar het Zwarte Meer te komen om er deze vangwijze te demonstren. De vangresultaten overtroffen alle verwachtingen. Inmiddels heeft het Staatsbosbeheer reeds de beschikking over een aantal nylonvogelnetten.

Van met de fuikmethode gevangen en geringde vogels werden reeds de volgende exemplaren teruggemeld:

Acrocephalus scirpaceus — Kleine Karekiet.

H-51.197 * juv. 5-VIII-55, + 18-V-57 bij Koeweit, Perzische Golf.

Rallus aquaticus — Waterral.

215.384 * juv. 19-VIII-55, × 16-XI-55 Enfield Lock, Middlesex, Engeland.

Gallinula chloropus — Waterhoen.

211.174 * juv. 23-VIII-56, /?/27-I-57 Tamri (30° 43' N, 9° 48' W), Marokko.

211.176 * juv. 4-VIII-57, + 14-XI-57 bij Arras, dep. Pas-de-Calais, Frankrijk.

Rest mij aan het eind van dit verslag nog een bijzonder woord van dank aan Dr. TEN KATE, die zo welwillend was mij bij het determineren van de Rarae Aves behulpzaam te zijn en mij inzage verschafte van de benodigde literatuur.

Literatuur:

EIJKMAN, C. c.s. (1936—1949): De Nederlandse Vogels. Wageningen.

KOENIG, O. (1951): Das Aktionssystem der Bartmeise (*Panurus biarmicus* L.), I. und II. Teil. Oesterreichische Zoologische Zeitschrift III. Band, p. 1—82 en 247—325.

KOERSVELD, E. VAN (1954): Rarae Aves. Ardea 42, p. 281—313.

KORIDON, J. A. F. (1956): Het Zwarte Meer, Vogelringseizoen 1955. De Levende Natuur 59, p. 88—94.

OORDT, G. J. VAN (1949): Vogeltrek, 4e dr. Leiden.

RUITER, H. (1943): Mededeling in Vergadering in „Artis” te Amsterdam. Limosa 16, p. 79.

Summary: Report on Bird-Trapping in the Zwarte Meer-reserve for 1955—1957.

In this Report the bird-warden of the Zwarte Meer-reserve, situated along the eastern coast of the IJsselmeer near Kampen, Province of Overijssel, Netherlands, gives an account of his ringing-activities in this territory (fig. 1). During the severe winter of 1954/55 he caught 3 Bitterns, 4 Water-Rails and a Moorhen in a V-shaped net, placed round a cut in the ice (see fig. 2). Up from 1955 he caught many Reed-Warblers, Sedge-Warblers and Bearded Tits, much less Great Reed-Warblers, and Savi's Warblers, a few Aquatic Warblers, Bluethroats, etc. and even one specimen of the River-Warbler, with eel-baskets, set up in open places amid the vegetation, starting at the end of the breeding-season (see fig. 5). Furthermore these eel-baskets were also very useful to catch Rallidae by placing the baskets on the ground as shown in fig. 6. In 1957 21 Spotted Crakes, 18

Water-Rails, 3 Baillon's Crakes and 1 Little Crake were caught (for 1955 and 1956, see the list on p. 13). It was twice found that a Water-Rail consumed a Sedge-Warbler, trapped in the same basket. Once (on August 7th, 1957) an adult Water-Rail with completely moulting wing-feathers was caught (see fig. 3 and 4). By recoveries in the same basket of Bearded Tits, ringed as young-ones in the same nest, it was shown that the fledged birds of one nest remain together even after their flocking with young-ones of other nests, as already mentioned by KOENIG (1951). The first recoveries abroad of a Reed-Warbler, a Waterrail and 2 Moorhens are given on p. 16 (t.K.).

Pestvogel (*Bombycilla garrulus*) -invasie in Nederland gedurende februari-maart 1957.

door

J. TAAPKEN

(With summary: *Waxwing-irruption in the Netherlands, February—March 1957*)

Inleiding.

In ons land werden gedurende de maanden februari en maart 1957 plotseling een opvallend groot aantal Pestvogels waargenomen. Opmerkelijk is het dat de vogels bijzonder laat kwamen en slechts korte tijd bij ons verbleven. Het leek mij van belang alle binnen-gekomen waarnemingen van deze jongste invasie bekend te maken en een samenvatting hiervan te geven, ondanks dat ik een groot aantal gegevens over het voorkomen van deze soort in Nederland, van 1946 tot heden, nog ter bewerking heb liggen.

Een overzicht van deze invasie zal pas duidelijk worden als ook uit andere delen van Europa, waar deze heeft plaatsgevonden, gegevens zijn gepubliceerd. Deze samenvatting moet dan ook slechts beschouwd worden als Nederlandse bijdrage tot een volledig overzicht van het algehele verloop van deze invasie in Europa.

Dank zij de zeer gewaardeerde en snelle medewerking van enkele centrale adressen, waar deze waarnemingen werden ontvangen, werd ik in staat gesteld deze gegevens bij elkaar te brengen. Van het grootste deel van de niet door mij zelf ontvangen waarnemingen kon ik inzage van de brieven krijgen. Hierdoor was ik in de gelegenheid nadere gegevens over voedsel en gedrag te noteren en kon ik in vele gevallen de waarnemers om aanvullingen vragen. Vaak was het b.v. nodig om berichtgevers, die, na over de invasie gelezen of gehoord te hebben, kort daarop Pestvogels waarnamen en hierover direct schreven, te vragen of er ook ná hun schrijven nog vogels in hun omgeving voorkwamen of dat zij zich daar nog langer op-